

PG

3948

S51D68

1920

From the Collection
of the late

JOHN LUCZKIW

ДОСТОЙНО ЄСТЬ

ЗБІРКА
В ШЕВЧЕНКОВІ РОКОВИНИ

Dostoïno

ДОСТОЙНО ЄСТЬ

ЗБІРКА В ШЕВЧЕНКОВІ РОКОВИНІ

ВЕЦЛЯР 1920

ВИДАВНИЦТВО „СТРУЯ“, Ч. 2.

PG

3948

S 51^D 68

1920

Друкарня Шарфого у Вецларі.

Достойно єсть.

(З осьмого „Поменника Тарасові Шевченкові“)

Достойно єсть, пани браття,
Святих споминати;
Достойно єсть їм молитись, —
Да ще краще, браття,
Ті діла їх послідувать
І речі святії,
І на їх гробах великих
Садити надію.
І виросте та надія
Умита росою, —
Не росою, а сльозою
Чистою, святою;
І здойметься, як ті дебри,
Годовані ріки,
Не рікою, але кровю
Во віки і віки;
І здойметься і виросте,
І зазеленіє,
І зацвіте і уродить
Велика надія —

Діла добрі, діла нові,
Діла не минути,
І розібе на шматочки
Тиранській пуга.
І почує нова душа
Нову в собі силу,
І посадить — не надію
На святу могилу,
Але голови тиранів
Посадить в'на, браття!
І віддасть в'на волю волі,
А катові ката.
Йй позбірає свої діти
В хатах на помості,
І приїде правда воля
На вік до йй в гості.
Спомянімо-ж пани браття,
Святого ми нині!
Не вмерлого, а живого, —
Бо слово не гине.
Форма в форму міняється
Від віка до віка, —
Да без краю і без міри
Жив дух чоловіка.

Ю. Федькович.

Тарас Шевченко.

(Промова Богдана Ленкого на Шевченковому святі в Берліні, дня 12. III. 1920.)

Минають дні. минає літо,
А Україна, знай горить;
По селах плачуть голі діти;
Батків немає.

Шелестить
Пожовкле листя по діброві,
Гуляють хмари, сонце спить;
Ніде не чуť людської мови;
Звір тільки виє, йде в село,
Де чує трупи.

Невже-ж отсей грізний образ, це твір сучасного поета, літературна новина, з якої скапують теплі ще сльози і свіжа кров?

Ні, написав його Тарас Шевченко, 80 літ тому, та на-жаль, малюнок по нині-день не втратив свіжости красок.

Українська земля знов забагрилася кровю, а найбільше добро на світі, людське життя, знов не має ніякої ціни, а найвищі ідеали нашої культури лежать знову в болоті.

Ворожий орел довбе ребра українського Прометея і великий поет міг-би нині, так само добре, як колись, кинути світові це болюче питання:

„За кого-ж Ти розпинався,
Христе, Сине Божий?“

І так само добре, як тоді, міг-би він відповісти:

„Борітеся — поборите!
Вам Бог помагає;
За вас сила, за вас воля
І правда святая!“

Правда, — що ми хочемо рідну землю вольною у власність нашим дітям пере-

дати, свій, в поті чола добутий хліб,
спокійно їсти, своїм думкам, почуванням
і своїй енергії творчій свободні шляхи
відчинити.

В момент, коли нам вороги наші отсю
правду, отсі людські права хочуть за-
брати, коли вони нас перед світом не-
культурною товпою представляють а між
тим огнем і мечем руйнують основи на-
шого існування, в цей важкий історичний
момент, з далекої степової могили лунає
голос нашого поета, як протест проти
всіх отсих клевет і проти безкарного
толочення правди і волі.

„І неситий не вiore
На дні моря поля,
Не скує душі живої
І слова живого,
Не понесе слави Бога,
Великого Бога.“

І не тільки творами своїми протестує
Шевченко, ціла його поява, це одно

Мане-Текель-Уферзін, писане огненними глаголами над столом, за яким пирують, мов на Бельзацаровому пирі мучителі волі й гонителі правди.

Тарас Шевченко родився 25 лютого 1864 р. в Моринцях, Київської губернії, як кріпак змосковщеного німецького Поляка, Єнгельгардта. Дитиною осиротілий, мачухою кривджений і всілякими вчителями п'яницями та недотепами поштуркований довго тинявся він від села до села й від хати до хати, шукаючи людей, щоб добру навчили, аж врешті опинився у покоях свого дідича, як лакейчук-козачок.

З паном своїм їздив до Вильни, Варшави й Петербурга, пан побачив його великий хист і охоту до малярства і віддав його в науку.

В Петербурзі стрінувся Шевченко з земляком, малярем Сошенком, і цей допоміг йому викупитися з неволі.

Сталось це 22 квітня 1838 року, коли Тарасові було вже 24 роки. Тепер почалося для його нове життя. Поступив в академію мистецтва, став учеником-любимцем „божественного“ Брюлова і виявив такі великі поступки в малярстві, що незабаром признано йому титул вільного мистця.

Крім цього працював пильно, щоб поширити свій умовий круговид. Ходив на всілякі виклади, читав Гомера, Шекспіра й Гетого, бував в освічених товариствах і року 1840 видав друком перший збірник своїх творів, знаменитий „Кобзар“. Книжку стрінув нечуваний успіх. Ціла Україна читала „Кобзаря“ й захоплювалася ним. Старому Квітці волосся на голові дубом стало від цих божественних глаголів і він книжку щире пригорнув до серця.

Було щось могутче зворушливого й пориваючого в цих, то романтично сенті-

ментальних, то революційно-боевих перших творах молодого поета. Почувався в них брєнькіт кайдан, і дзвєньк мечів і приск палаючих пожеж. Кобзар оспівував прежню славу України й малював її теперішнє горе, колишню пишність і нинішній сором.

Та не бракувало там і етично-релігійних тонів. Ніжно вчутлива й глибоко вдумчива поетова душа вела з читачели тиху розмову про вічні й незбагнуті питання, а коли й иноді запалювала його до бунту й боротьби, то робила це лиш в імя правди й волі.

Таким був Шевченко вже 1840 року й таким остався він до смерти. Заєдно готовий до бою за вселюдські ідеали, заєдно гнівний і сердитий на кривду й погань життя, заєдно радий принести себе в жертву за добро рідного народу і за щастя людства.

І приніс, — бо не знав границь між

словом, а ділом, між поезією, а життям, стремів до гармонії внутрішнього й зовнішнього світа, до життєвої сінтези.

За поемп „Сон“ і „Кавказ“ та за співробітництво з Кулішем й Костомаровим в Кирило-Методієвському брацтві арештовано його дня 5 квітня 1847 р. саме в хвилину, коли спинався на верхи свого життя. Був іменований учителем мистецтва в Київському університеті, збірився в дорогу до Італії, а в його молодій голові аж кипіло від усяких літературних і мистецьких проєктів. Замість цього — тюрма, допроси, всі розкоші царської юриспруденції.

30 мая 1847 прочитано йому присуд: прогнання у Кіргіські степи і військова служба в степовій твердині, а цар милостиво додав ще від себе: „забороняється писати й рисувати.“

В Орській кріпости, над Аральським морем та в Новопетровському карався

наш поет. Не було такої зневаги, не було такого знущання, якого не зазнав-би він. Довелося йому випити до дна чарку „московської отрути“. А все-ж таки побідив — він. Любов життя, віра в світову справедливість, надія на поворот до вітчизни й охота до праці дали йому в руки таке оружжя, якого ніхто не міг побідити.

По більше ніж десяти літах прогнання дістав Тарас Шевченко, завдяки своїм приятелям, амністію.

А все-ж таки не дозволено йому жити у вітчизні, так великий був страх мучителів перед духовою силою мученика.

Мешкав наш поет у Петербурзі, писав і малював, брав живу участь у провітній роботі тамошньої української громади, заходився будувати для себе хату над улюбленим Дніпром і дожидав погідного вечора після бурливої днини.

В цих дождиданнях передчасна смерть замкнула йому втомлені повіки.

Умер Тарас Шевченко 25 лютого 1861 р. у надневській столиці, в цій північній Пальмірі, котру такими якими словами змалював був у своєму „Сні.“

Тіло поета перевезено весною цього року на Україну й похоронено на Чернечій горі, біля Канева, там де він заходився у власній хаті дожити труного віку.

Там стоїть він тепер на сторожжі над рідною землею і дожидає моменту, коли його „Заповіт“ буде сповнений що до слова. Що йно тоді полине він до самого Бога — молитися.

Та момент цей ще не наспів. — так важкі були прикази цього виїмкового вождя народу.

Не тільки скинути з рук важкі кайдани, не тільки добути собі волю, але й відродитися, обновитися в собі, пережити духове воскресення, — це його заповіт.

Бо, не дивлячись на численні рево-

люційні твори Шевченка, що звучать, мов боєва сурма, був він все-ж таки не бурителем старого, а будівничим нового життя, не войовником а співаком, котрого життя і твори були мов сон з відчиненими повіками про ліпшу і кращу будучність.

„В божественній, безсмертній природі багато, дуже багато прекрасного, але-ж торжество її вінець безсмертної краси, це обличчя людини, осяене щастям“

Це його слова.

Як великий мистець, поет і маляр, він всею силою своєї душі тужив за такою красою і ціле його життя і всі його твори, це були ніби одна мандрівка до неї.

Тернистий шлях і недостиженою осталася прегарна ціль поета.

Та нам, його нащадкам, остається дальше верстати цю дорóгу, дальше йти, пок не дійдемо там, де він нас провадив,

бо в творах великих геніїв людства
криється невблаганий імператив вічного
прогресу.

„Нехай, як буде, так і буде:
Чи то плисти, чи то брести!“

Нам треба йти!

Шевченко про Україну.

Здається кращого немає нічого в
Бога як Дніпро та наша славная Вкраїна.

Соловейко в темнім гаї сонце зустрі-
чає, тихесенько вітер віє, степи, лани
мріють, між ярами над ставами верби
зеленіють. Сади рясні похилились, топо-
лі по волі стоять собі мов сторожі, роз-
мовляють в полі. І все то те, вся країна
повита красою, вмивається, красується,
сонце зустрічає. І нема тому почину і
краю немає. Ніхто його не додбає, ані
розруйнує...

Між горами старий Дніпро неначе в молоці дитина красується, любується на всю Україну; а понад ним зеленіють широкії села, а у селах у веселих і люди веселі. Воно-б може так і сталась, якби не осталось сліду панського в Україні...

Мій краю прекрасний, розкішний, багатий, хто тебе не нищив?

Бували війни й військові свари. Галагани і Киселі і Кочубеї-Ногаї, було добра того немало! Минуло все, та не пропало. Остались шашель: гризуть, жеруть і тлять старого дуба...

Ляхи були, усе взяли, кров повипивали, а Москалі і світ Божий в пута закували...

Кобзарі нам розказали про війни і і чвари, про тяжкеє лихоліття, про лютії кари, що Ляхи нам завдавали, як нас розпинали. Що-ж діялось по Шведчині,

то й вони злякались, оніміли з переляку сліпі небораки: оттак її воєводи, Петрові собаки, рвали, гризли!...

Минають дні, минає літо, а Україна знай горить, по селах плачуть голі діти, батьків немає...

Гомоніла Україна, довго гомоніла, довго, довго кров степами текла, червоніла. І день і ніч гвалт, гармати, земля стогне, гнеться, сумно, страшно...

Боскресни мамо! вернися в світлицю хату, опочий! Бо ти аж надго вже втомилась, гріхи синовні несучи. Спочивши, скорбная, скажи, прорци своїм лукавим чадам, що пропадуть вони лихі, що їх безчестіє і зрада і криводушіє — огнем кровавим, пламенним мечем нарізані на людських душах...

Одностайне, односердне стати на во-
рога лукавого — за євангеліє правди, за
темнії люди — нема кому...

Вкраїно, мій любий краю неповинний!
За що тебе Господь кара, карає тяжко?
— За Богдана, та за скаженого Петра,
та за панів оттих поганих до краю ни-
щить...

Гірше Ляха свої діти її розпинають.
Так як пиво праведную кров із неї точать!
Просвітити, бачиш, хочуть материнські
очі сучасними огнями, повести за ві-
ком, за німцями недоріку, сліпую каліку...

Схаменіться, недолюдки, діти юро-
диві! Подивіться на рай тихий, на свою
Вкраїну, полюбіте щирим серцем велику
руїну!

Розкуйтеся, братайтеся! У чужому
краю не шукайте, не питаєте того, що

немає і на небі, а не тільки на чужому полі...

В своїй хаті своя й правда і сила і воля!

А ви претесь на чужину шукати доброго добра, добра святого, волі, волі, братерства братнього...

А ви Україну ховайте, не дайте матері, не дайте в руках у ката пропадять!...

Свою, Україну любіть, любіть її! Во время люте, в останню тяжкую мінуту за неї Господа моліть!

Борітеся, поборете! Вам Бог помагає; за вас сила, за вас воля і правда святая!

Церква — домовина розвалиться, а зпід неї встане Україна і розвіє тьму неволі, світ правди засвітить, і помоляться на волі невольничі діти...

І забудеться срамотня давня година,
і оживе добра слава, слава України. І
світ ясний невечерній тихенько засяє...
Обніміться-ж, брати мої, молю вас, благаю.

Заповіт.

В другій половині жовтня 1845 р.
приїхав Тарас Шевченко до Переяслава,
щоб з припоручення київської Археогра-
фічної комісії малювати види тутешньої
старовини.

Він приїхав з Мариїнського від Лу-
кіяновича, де написав одну з своїх най-
більших поем „Невольник.“

Приїхав хорим.

Лічив його добрий друг, Андрій Ко-
зачковський.

Та не легка річ була лічити Шевченка.
Він не вважав на своє здоровля, любив
багато ходити, їздити, любив товариство

і вдержати його не то в ліжку, але й у хаті, було дуже трудно.

Андруші, Манастирище, Поток, Василівка, Вюнища, бачили тоді недужого поета-маляра з олівцем і пером у руці.

По словам Козачковського писання приходило тоді Шевченкові дуже легко; він нераз слухав, як бесідували кругом його, а то й сам устрявав у розмову, й не покидав писати.

У Вюнищах недуга змогла його і прикувала до ліжка. Тут написано „Послання“ (14. XII.), „Холодний яр“ (17. XII.), „Псалми Давидові“ (19. XII.) „Маленькій Маряні“ (20. XII.), „Минають дні“ (21. XII.), і „Три літа“ (22. XII.).

На цих творах недуга не полишила ніякого сліду. Видна в них енергія думки й багатство чуття, а вірш такий же легкий і несилюваний, як звичайно в Шевченка. Тільки в прегарній думці „Минають дні“, відбився настрій недужого

чоловіка, котрому здається, що він „гнилою колодою валяється по світу“ тоді, як серце його хоче „жити і людей любити.“ Не видужавши гаразд, Шевченко поїхав у Яготин, відвідати свою добру знайому, свого „ангела наставника“, кн. Варвару Рєпнін, яка була тоді в тяжкому жалю після смерти свого незабутнього батька. З Яготина він подався до гостинного дому Закревських. Пані Закревська грала гарно на фортепяні, співала й любила інтелігентне товариство. Шевченко радо слухав її гри, а то й співав при її супроводі тужливих українських пісень своїм м'яким, легким барітоном.

Під вечір поїхали Закревські, а з ними й Тарас, провідати свояків у сусідстві. Зірвалася буря, вони згубили дорогу й блудили мало що не до рана.

Отся пригода пошкодила Шевченкові. Він занедужав на тиф і перележав цілий місяць, коли не більше.

Але, коли саме звалила його з ніг тяжка недуга і де він її перебув, цього певно не знати. З життєпису Кониського виходить, що таки в домі Закревських, а між тим під „Заповітом“ стоїть дата: 25. XII. 1845. Переяслав. Листи не можуть прийти нам у поміч, бо з 1845 р. маємо їх тільки два, писані ще з Петербурга, перед виїздом поета на Україну, а з 1846 остався тільки оден, до Бібікова, з 10. грудня, значиться майже в рік після хвороби.*)

Коли нема в нас під рукою певного матеріялу, щоб розв'язати отсе питання, то мусимо стояти на тому, що „Заповіт“, написаний на саме Різдво 1845 в старому городі, Переяславі.

Недуга була мабуть дуже важка і тривала довго, бо поет, що протягом 1845

*) Звісна річ, що підчас арешту Шевченка його знайомі палили листи й автографи від його — страха ради.

написав так багато і так цінних творів тепер більше ніж пів року не брав пера в руки.

Перший вірш, після „Заповіту“, це „Лілея“, написана що йно 25 липня 1846 року в Києві.

„Заповіт“, це справжній заповіт поета, його прання з рідним народом в момент, коли поет глядів смерті в очі.

Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,
На Україні милій:
Щоб ланя широкополі
І Дніпро, і кручі
Було видно, було чути,
Як реве ревучий!

В цій першій частині ясно й недвозначно висловив Шевченко бажання, щоб його тлінні останки похоронено над Дніпром на могилі. Це не романтичне бажання хорої душі, це оден з доказів його великого кохання до степів, Дніпра, могил, до

того, що являється синтезом української природи. В могилі спить наша минува слава, а з могили видно теперішнє наше горе, нашу народню нужду. Одно й друге було таке близьке його великому серцю.

Як понесе з України
У синєє море
Кров ворожу, — от тоді я
І лани і гори,
Все покину і долину
До самого Бога
Молитися.

А поки що —
Я не знаю Бога.

Це друга точка Шевченкового за-
віщання.

Народ вірить, що душа не зараз після розлуки з тілом переходить у другий світ, вона якийсь час держиться хати й обійстя, вітає над рідним селом, її тяжко розлучитися з цим світом. Шевченко цей момент відсуває гень у будучність. Він каратиметься в могилі доти,

доки з України не потече кров ворожа
у синєє море. Що йно тоді, він полетить
до неба молитися, о що? — не легко до-
повісти, о щасливий вислід визвольної
боротьби. Поки це не станеться, він зрі-
кається неба, не хоче знати Бога, Бога,
що дивиться на кривду й неволю його
рідного народу. Він носить в собі ідеал
Бога правди, любови й волі і йому, тільки
йому, він хоче молитися неложними устами.

Тому то: „Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте,
І вражою, злою кровю
Волю окропіте.

Поховайте, та не гадайте собі, що
сповнили весь обов'язок. На-впаки, тямте,
що поет так довго не перейде на другий
світ, поки його народ не порве кайданів
і вражою кровю не окропить волі.

Шевченко, неначе боїться непорозу-
міння і до „ворожої“ додає „злою“ —
значиться не тому треба кровю окро-

пити волю, що вона „чужа“, „ворожа“, але тому, що вона „зла“ і „злочинна“, що спиняє розвиток кращого життя, щастя на землі. Лиш така крайна конечність може виправдати цей негуманний учинок.

І мене в сімї великій,
В сімї вольній, новій,
Не забудьте помянути
Незлим, тихим словом!

Покійників шанують у нашому народі поминками. Шевченко чекає їх, що лиш у сімї вольній, нбвій, коли народ заживе кращим життям, коли він відродиться. Поминки ці повинні відбутися незлим, тихим словом, се-б то ділами культури й поступу.

Не війною, не гуком гармат і проливом крові, а що йно творчою працею мира вдоволиться поетова душа.

Отсе Шевченків „заповіт“.

Перша його точка (від слів: „Як умру-

до: ревучий“) сповнена. Поета поховано на Чернечій горі, біля Канева, на тому місці, біля якого він за життя хотів збудувати собі хату.

Друга, (себто слова: „Як понесе з України“ і дальші), збувається саме тепер. І в нинішню хвилину, коли в синє море поплили цілі ріки не тільки ворожої, злої, але й власної, невинної крові, коли на Україні годі побачити семилітну дитину, коли там годі стрінуги всіміхнені уста, коли горстка невстрашених українських героїв без куль, без чобіт, без їжі бореться за волю рідної країни, коли ранені конають на стужі без білої сорочки, без клаптя соломи під головою, він, автор „Заповіту“ певно вже встав із своєї домовини і полетів до самого Бога, молитися.

Мороз іде поза шкуру, коли уявити собі цю демонічну картину, цю молитву за волю рідного народу перед лицем

абсолюту, перед маєстатом вічної, світової справедливості, тої останньої, безумовної правди, без якої чоловік відчуває себе, як човен без весла на розбурханих хвилях океану...

Сповнення останньої точки Шевченкового „Заповіту“ лежить ще у сфері майбутнього.

„Заповіт“ це вірш який має виїмкове значіння в нашій літературі. Він має в собі повагу державного гимну, і похоронного маршу і голос боєвої сурми. Це невблаганий імператив, кинений народіві його найбільшим інтелектом, його найсильнішою одиницею.

Року, (мабуть 1869), коли питомці духовної семінарії у Львові готовилися зробити Шевченкові поминальний вечір і звернулися до Михайла Вербицького, що був тоді парохом в якомусь глухому га-

лицькому селі з проханням, щоби він написав їм щось для хору до Шевченкових слів, цей написав кантату „Завіщання“ на хор мішаний з барітоновим сольом і з супроводом оркестри.

„Завіщання“ (Заповіт) Вербицького до слів Тараса Шевченка стало в Галичині з тої пори залізною точкою в програмах Тарасових свят. Не знаю, чи був який хор, щоб не співав його, чи був такий город, щоб серед його мурів не лунала ця пісня. На царській Україні таку саму популярність мав твір Миколи Лисенка, ця проста, ясна, прегарна в своїм народнім характері пісня, зворушуюча глибиною чуття і повагою настрою.

Хто годен зважити й оцінити тую велич емоції, якої зазнали цілі покоління українського народу під впливом цих композицій, під вражінням слів „Заповіту“?

Це така виїмково пісня.

Уявім собі Шевченка, трийцятьліт-ного, здорового, повного запалу творчого, повного охоти до праці для добра на-роду. Нараз він чує, що до його підкра-дається невмолимий ворог, тяжка недуга, котра йому може зложити на вхрест руки й затулити уста. І він пише свій „Заповіт“, короткий, простий, ядерний вірш, есенцію своїх стремлінь, приказ для своїх земляків.

75 літ минає з тої хвилини, а вірш, мовби нині виходив з душі автора, він справджується, переходить з паперу в життя — він мусить сповнитися до остан-нього слова. Мусить!

Б. Л.

Шевченкові похорони.

Умер поет, — далеко на півночі,
У городі непривітнім, чужім. —
А хтож йому накриє сонні очі
Китайкою й заплаче хто по нім?

Не клопочись! Як північна година
Мине, хтось двері втворить на розтвір.
Приїде „Петрусь“, „Оксана“, „Катерина“
І „Наймичка“ — найде їх повен двір.

Ярина з Степаном при домовині,
Двох хлопців сотник Гонта приведе,
„Чернець“ псалтир читає; свято нині,
Ясновельможний гетьман, бач, іде.

За гетьманом полковники на конях
І куренями виступає Січ,
Булави, пірначі михтять в долонях,
І від шабель розвиднюється ніч.

А там народ, цілий народ, як море,
Хвилюється, іде вперед, шумить...
Не вмер поет! Його втомило горе,
Схилив чоло і задрімав на мить.

Богдан Лепкий.

IC
20/8/82

**PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET**

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

